

Jan PAPIÓR

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

MARGINALIA DO RECEPCJI BIOGRAFII I DZIEŁ GÜNTERA GRASSA W POLSCE

Abstract

Marginal Notes about Günter Grass

After the publication in 1959 of Günter Grass's seminal novel, *The Tin Drum*, and then later, in 1983, with its translation into Polish, the life and work of the German writer garnered much interest from many Polish literary critics, journalists, and Polish scholars of German literature. By the 1960s, however, the first Polish texts and opinions had already appeared while 1982 saw the publication of the first Polish book about Grass. Although one Polish scholar of German, Norbert Honsza, compared G. Grass to T. Mann, most comments made by Poles about Grass are of an apologetic character. In the 1988 publication, *Polskie pytania o Grassa* [*Polish Questions about Grass*], (editor, M. Janion), its authors analyze and criticize Grass's attitude towards what is referred to as the "Polish subject". For example, they point out and describe the author's sympathy for a rat, which Grass presents in his drawings and in the novel, *The Rat*, published in 1986 (Polish translation in 1993). Moreover, both Grass's confession about his military service in the Waffen SS as well as his poem about Israeli armament have caused flurries of significant reactions.

Keywords: Günter Grass' work, reception, Polish literary critics.

Dzieła i biografia Güntera Grassa są w Polsce – przynajmniej w kręgach Polaków zainteresowanych literaturą, a przede wszystkim wśród polskich germanistów – stosunkowo dobrze znane. W polskich czasopismach¹ poczęły się ukazywać teksty

¹ Ponieważ nie będę się w tym skrótowym tekście zajmował analizą recepcji, szczególnie w czasopiśmiennictwie, wskazuję na dwie publikacje, w których te dokonania zostały zestawione i zanalizowane: J. Grzybowski, M. Mroczkiewicz, L. Rybicki, *Günter Grass: bibliografia polska za lata 1958–2000*, Polnord-Oskar, Gdańsk 2000. Drugi tytuł zawiera analizę do recepcji Trylogii Gdańskiej:

o pracach literackich przyszłego noblisty już w kilka lat po ukazaniu się *Blaszanego bębenka*, na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych i przedstawiały polskim czytelnikom przede wszystkim jego pierwszą powieść. Ich autorzy to Jan Koprowski, Norbert Honsza i Wojciech Żukrowski. Jednak sama powieść ukazała się w oficjalnym wydawnictwie dopiero w roku 1983.

Polscy autorzy biografii G. Grassa od końca lat siedemdziesiątych przedstawiają w publikacjach zwartych jego drogę życiową i analizę powiększającej się z biegiem lat listy dzieł literackich. Jeżeli wierzyć zapisom Biblioteki Narodowej w Warszawie, to pierwszą książkę o G. Grassie wydał w roku 1982 – wówczas wrocławski germanista – Zbigniew Światłowski². Do tego tematu wracał przez szereg lat³, wydając nowe książki biograficzno-analityczne o pisarzu. Jednak najczęściej do tego tematu wracał inny wrocławski germanista Norbert Honsza, który wydał swoją pierwszą książkę o Gdańszczanie⁴ w roku 1987 i wielokrotnie⁵ do tego tematu wracał, ostatnio w roku 2014⁶. Na stronie internetowej⁷ informującej o tej publikacji N. Honsza – szukając odpowiedzi na pytanie „Kto jest lub był największym pisarzem niemieckojęzycznym ostatnich 60 lat?” odpowiada – przeszukując katalog wielkich nazwisk niemieckich pisarzy:

Na placu boju pozostał [...] jeden wielki, nieodmiennie kontrowersyjny, ale i lubiany, na przemian czczony i namiętnie odrzucany, urodzony w Gdańsku – Günter Grass. Od czasu Tomasa Manna nie było bowiem pisarza o tak wielkiej charyzmie i sile intelektualnego oraz społecznego oddziaływania.

Autor tej apologetyki niestety nie uwzględnia, że do ferowania takich ocen brak nam dystansu historycznego, zwłaszcza – jak sam stwierdza – iż Günter Grass jest „nieodmiennie kontrowersyjny”.

Polskie publikacje analizujące recepcję dzieł Günтера Grassa ograniczają się do rejestracji tłumaczeń jego dzieł, recenzji i omówień związanych z życiorysem pisarza. Jednym słowem ograniczają się do źródeł drukowanych, które – siłą rzeczy – są

J. Gesche, *Aus zweierlei Perspektiven ... Zur Rezeption der Danziger Trilogie von Günter Grass in Polen und Schweden in den Jahren 1958–1990*, Acta Universitatis Stockholmiensis 61, Stockholm 2003.

² Z. Światłowski, „Gdańska trylogia” Güntera Grassa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1982.

³ Tenże, *Günter Grass*; Czytelnik, Warszawa 1987; tegoż, „Gdańska trylogia” Güntera Grassa, Polnord-Oskar, Gdańsk 2000.

⁴ N. Honsza, *Günter Grass – Werk und Wirkung*, Wydawnictwo Uniwersyteu Wrocławskiego, Wrocław 1987.

⁵ N. Honsza, *Prowokacje literackie – Literatur als Provokation*, Wydawnictwo Uniwersyteu Wrocławskiego, Wrocław 1994; tegoż, *Skizze zum Porträt*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997; tegoż, *Günter Grassa portret własny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000; tegoż, *Günter Grass – Szaman literatury niemieckiej*, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych, Łódź 2008.

⁶ Tenże, *Grass – Biografia*, Nordpol-Oskar, Gdańsk 2014.

⁷ www.wywrota.pl/literatura/26051-gunter-grass-biografia-norberta-honszy.html [stan z 9.10.2014].

najłatwiej dostępne, ale nie stanowią o ogólnym obrazie recepcji. Jednak dla recepcji jest to podejście niewystarczające. Mimo że pierwsze tłumaczenie ukazało się w Polsce w oficjalnym obiegu dopiero w roku 1983, to polscy studenci germanistyki czytali *Blasząny bębenek* już z początkiem lat sześćdziesiątych⁸, korzystając z wydań niemieckich i tworząc tym samym czytelnicze podłoże społeczne szerszej recepcji. Trzeba przyznać, że powieść, która według polskich programów jest czytana przez studentów – przynajmniej we fragmentach – podczas trzeciego roku studiów, sprawiała już wówczas sporo problemów językowych, ale jednocześnie znajdowała szeroki rezonans (m.in. ze względu na motywy polskie i kaszubskie w jego dziełach i biografii) oraz prowadziła do pierwszego, wówczas nielegalnego, wydania powieści. W tych analizach recepcji trzeba uwzględnić kilka tysięcy czytelników, którzy zapoznali się co najmniej z jedną powieścią pisarza. Uzupełnię ten wątek recepcyjny o fakt, że na początku lat osiemdziesiątych, czyli w stanie wojennym, studenci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zorganizowali w DS-ie potajemny pokaz filmu *Blasząny bębenek*, który spotkał się z dość pozytywnym przyjęciem, mimo iż warunki, w których odbywał się pokaz, były bardzo niezadowalające, m.in. ze względu na czarno-biały telewizor o ekranie 17-calowym.

Wprawdzie w publikacjach krytyków i analityków literackich „temat polski” w dziełach noblisty jest często podejmowany. Ze względu na koneksje rodzinne i miejsce urodzenia ten temat w dziełach G. Grassa jest niemal wszechobecny. Dlatego też bardzo wcześnie podejmowano problem badawczy w oddzielnych publikacjach. Jedną z najwcześniejszych i najważniejszych publikacji tego typu było opracowanie redagowane przez Marię Janion *Polskie pytania o Grassa* (Warszawa 1988), w której autorzy badali także w sposób krytycznie dociekliwy stosunek pisarza do „tematu polskiego”. Maria Janion wróciła po dziesięciu latach do tego problemu w nieco innej formie, zestawiając w tytule Grassa z polskim Panem Kichotem⁹. Jednakże wielu polskich autorów widzi G. Grassa niemal wyłącznie z gloryfikującej i apologetycznej perspektywy, jak Bolesław Fac¹⁰ czy Ryszard Ciemiński¹¹ w dwóch książkach wydanych w dziesięcioletnim odstępie; czy wreszcie Karol Koczy¹², który w tytule zestawia dwa przymiotniki: „mały” – odnosząc go do swojej pochwały, i „wielki” – odnosząc go do G. Grassa.

Jedną z najciekawszych polskich książek o Günterze Grassie jest wydana pod skromnym tytułem *Trzy eseje* z roku 1998. Nie tylko dlatego, że jest koncepcyjnie

⁸ Odwołuję się do własnego tekstu: *«GG»'s Trommeln für die Milchsuppe à la Großmutter!*, [w:] *Günter Grass – Bürger und Schriftsteller*, red. N. Honsza, I. Światłowska, ATUT, Wrocław – Dresden 2008, s. 473–478.

⁹ M. Janion, *Günter Grass i polski Pan Kichot*, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 1999.

¹⁰ B. Fac, *Günter Grass przyjaciel z ulicy Lelewele*, Oficyna Czac, Gdańsk 1999.

¹¹ R. Ciemiński, *I szukam ziemi Polaków*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1989. Tenże, *Kaszubski werblista*, „Tower Press”, Gdańsk 1999.

¹² K. Koczy, *Mała pochwała wielkiego Grassa*, Wydawnictwo Foka, Szczecin 1999.

ciekawie wykonana, bo ma dwie wersje językowe i dwie okładki polską i niemiecką – z tym że tekst niemiecki jest odwrócony o 180°; albo jeżeli czytelnik trafi na okładkę niemieckojęzyczną *Drei Aufsätze*, to wersja polska jest odwrócona o 180° i zaczyna się tam, gdzie książka na ogół się kończy. Jeżeli sens tej koncepcji wydawniczej ma sugerować, że oba narody są względem siebie odwrócone o 180°, to trzeba – ze względu na prawdę historyczną – zaprzeczyć: obydwie narody i obydwie kultury współtworzą europejską przestrzeń kulturową, a między tak bliskimi grupami społecznymi występuje takie zjawisko, jak „Haßliebe”. W egzemplarzu z Biblioteki Filologicznej UAM przyjęto wersję niemiecką za podstawową. Ta niewielka książka jest także dlatego tak ciekawa, że rozpoczyna się wierszem G. Grassa *Die Kleckerburg*, który przetłumaczył Bolesław Fac i zatytułował *Zamki na piasku*, choć ani Gdańsk, ani Polska, ani doświadczenia z historycznych kontaktów polsko-niemieckich – do których w zliteralizowanej formie nawiązuje pisarz także w tym wierszu – zamkiem na piasku zapewne nie są. Jest ta książka także dlatego tak ciekawa, że na okładkach widać kolaż Mariana Kołodzieja, na którym werblista Oskar Matzerath ma twarz i posturę Güntera Grassa, obutego w wojskowe (może pruskie?) buty, a na werblu widać rysunek małego Oskara z mniejszym werblem. Twórca kolażu zmieścił na małym formacie wiele graficznych szczegółów i symboli twórczości pisarza, od gęsiego piórka, werbla, okularów i wąsów Grassa, po buty, talerz z dużymi widelcami i dość dziwnym posiłkiem. Brak w kolażu jedynie wyraźnego obrazu szczura, który dla G. Grassa jest chyba gryzoniem symbolicznym¹³, i rysunku nazwanego przez pisarza *Selbst mit Ratte* (*Ja ze szczurem* z roku 1985). Duży werblista na kolażu – Günter Grass – wywija dwoma olbrzymimi pałkami, którymi może każdemu, którego ma właśnie na widelcu, coś wbić albo wybić z głowy. Natomiast teksty trzech polskich autorów: Marii Janion, Bolesława Faca i Zofii Watrak, podejmują trzy tematy: polskość w dziełach, kaszubskie wątki i krótką analizę grafiki i narracji. Konieczność wymaga, by zacytować nie tylko tytuł eseju *Obraz polskości u Grassa*, nie tylko jego podtytuł: *Hak w ścianie*¹⁴, ale także inicjujące zdanie eseju Marii Janion, którym nawiązuje do swoich wcześniejszych publikacji o G. Grassie:

Trzeba odtworzyć „polski węzeł”, jaki zacisnął się teraz i ciągle się zaciska na *Blaszanym bębnie*. Dzieje się tak przede wszystkim z powodu obrazu obrony Poczty Polskiej w Gdańsku oraz polskiej kawalerii w 1939 r., bo jakoś nie słyszałem, żeby ktoś zgłaszał pretensje do obiektu osobliwego kultu Mahlkego i jego szkolnych kompanów: wraku zatopionego polskiego minowca „Rybitwa” z *Kota i myszy*¹⁵.

¹³ W rysunkach G. Grassa bardzo często powraca motyw szczura. Zupełnie niezależnie od inteligencji tego gryzonia, trzeba zapytać, co mu te zwierzęta uczyniły i jaki jest sens literacki tych słownych i graficznych obrazów?

¹⁴ Jest to odniesienie do wieszanych na haku wbitym w ścianę przeciwników reżymu nazistowskiego.

¹⁵ M. Janion, *Obraz polskości u Grassa – Hak w ścianie*, [w:] *Trzy eseje* [...]; red. M. Janion, B. Fac, Z. Watrak, Wydawnictwo im Joachima Lelewela, Gdańsk – Göttingen 1997, s. 11.

Grass był z pierwszego wykształcenia grafikiem i rzeźbiarzem, a jego rysunki współtworzą ogólny obraz jego prac artystycznych. Z konieczności trzeba do tego węzła dołączyć obraz szczura na ołtarzu (z powieści *Szczurzyca*) oraz towarzyszące twórczej pracy literackiej rysunki pisarza, m.in. szczura ukrzyżowanego. Prowokuje to do pytania o granicę artystycznego słowa i obrazu rysowanego. Nie ulega wątpliwości, że G. Grass darzy Polaków sympatią, w Polsce bywał – od roku 1958 – wielokrotnie, ale niektóre jego publiczne wystąpienia, teksty literackie i publicystyczne oraz prace graficzne spotkały się z dezaprobatą i krytyką, nie tylko w Polsce.

W zachodnioniemieckiej, a po roku 1989/90 także w ogólnoniemieckiej krytyce literackiej i publicystyce pisarz był obiektem szyderstw, drwin i ataków. Był mową politycznym¹⁶ podczas kampanii wyborczej Willy Brandta – co mu wielu publicystów i krytyków do dziś nie może zapomnieć: bo pisarz nie powinien się – jak twierdzą – angażować w działalność *stricto* polityczną. Ale dodajmy: wszystkie jego teksty literackie ocierają się – jeżeli nie o sens polityczny – to jednak o eksponowany niemiecki sens kulturowy. Pisarz był uosobieniem absurdu literackiego, słowami kreślił obrazy obsceniczne i bluźniercze, rewolucyjne, szelmowskie i apokaliptyczne – takie przymiotnikowe wyliczenia można by mnożyć. Norbert Honsza nazywa go „szamanem literatury niemieckiej” – nie dodaje jednak, czy termin uosabia pozytywny, czy też negatywny desygnat jego pisarstwa. Znany jest konflikt pomiędzy Marcelem Reich-Ranickim a Günterem Grassem. A po ujawnieniu przez pisarza swojej przynależności do Waffen-SS poczęto nawet mówić o tym, że „przypadek Grassa – [jest] niemiecką klęską¹⁷”¹⁸. Przez wiele dziesiątków lat pisarza w opinii publicznej uznawano za autorytet moralny, a po ujawnieniu tej wstydlivej przypadłości – dodajmy: niewiele dla 17-latka i wobec biografii pisarza znaczącej – zaczęto publicznie pytać: co gra, lub dosadniej: co bębni Günter Grass.

Niemalże równocześnie z powieścią *Die Rättin* [Szczurzyca] (1986) ukazała się parodia pod znanym tytułem *Der Grass – Das literarische Bubenstück*¹⁹ (1986) apokryficznego autorstwa Günter Rättin. Na karcie tytułowej dodano jeszcze: „Tajemnicza parodia, która sięga poniżej pasa”. Już wcześniej rozgorzała kampania prasowa przeciwko pisarzowi, na którą wydanie parodii równocześnie z powieścią *Szczurzyca* zadziałało na zasadzie dolania oliwy do ognia. I pisarz – chcąc uciec od tego publicystycznego zgiełku – wybiera się na rok do Indii, by się „wedrzyć w serce Kalkuty”. Ale wytrzymuje – jak o tym opowiada w Karpaczu – jedynie pół roku

¹⁶ Problemy polityki w działalności pisarza przedstawia Magdalena Łatkowska: *Günter Grass i polityka*, Warszawa 2008.

¹⁷ Posługuję się tłumaczeniem podanym w *Słowniku niemiecko-polskim* Jana Pipreka i Juliusza Ippoldta (Warszawa 1969, A–K, s. 399; tu jeszcze jest drugie znaczenie ‘pogrom’), choć nie wydaje mi się ono adekwatne. Preferowałbym terminy ‘problem’, ‘problematyczny’, czy wręcz ‘enfant terrible’. Albo może stale chce być „na świeczniku”.

¹⁸ W. Beutin, *Der Fall Grass – ein deutsches Debakel*, Peter Lang, Frankfurt a.M. 2008.

¹⁹ Wznowienie parodii ukazało się w roku 2006, a elektroniczne wydanie w roku 2011.

i po powrocie uczestniczy w konferencji (18–23 maja 1988) zorganizowanej przez Mariana Szyrockiego, jednego z najważniejszych germanistów polskich po roku 1945 i długoletniego dyrektora Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Podczas tej konferencji wydarzyły się dwa – z pozoru nic nie znaczące – epizody: jeden z nich dookreśla pisarza i jest poświadczeniem miru, jaki miał u swoich ziomków, a drugi jest świadectwem stosunku między M. Szyrockim a Günterem Grasssem. Uniwersytet Wrocławski miał swoje domy wczasowe w Karpaczu i tam też odbywała się konferencja. Zwyczajem polskich domów wczasowych w czasie minionej epoki podawano do śniadania zupę mleczną. Polscy uczestnicy konferencji²⁰, obeznani z naszym zwyczajem, bez oporów zjadali przez kolejne dni zupę mleczną na śniadanie. Natomiast niemieccy uczestnicy już podczas śniadania pierwszego dnia poczęli sarkać na podaną zupę mleczną: „Coś takiego...”, „Zupa mleczna na śniadanie...”, „Czy coś takiego na śniadanie można w ogóle zjeść”, „Czy w Polsce nie ma niczego innego do zjedzenia...” – i w tym duchu sarkanie trwało przez cały czas śniadania pierwszego dnia. Drugiego dnia sytuacja się powtórzyła, z tym że sarkanie było znacznie głośniejsze. W pewnej chwili G. Grass nieco głośniej odłożył łyżkę, wstał i swoim badawczym wzrokiem spojrział na salę... odczekał chwilę, jakby chciał wymusić uspokojenie się sarkających rodaków, i potem powiedział – zupełnie bezosobowo – „No tak... ta zupa mleczna... jest dokładnie taka sama, jaką moja babcia i moja matka przygotowywały do śniadania”. Usiadł i dalej pałaszował swoją zupę mleczną. Po tej ingerencji dalsze śniadania upłynęły już w pogodnej atmosferze.

Przez pięć konferencyjnych dni poznaliśmy sporo referatów, które pisarz wysłuchiwał i jedynie rzadko zabierał głos. W programie było także wystąpienie jednego z kolegów niemieckich poświęcone analizie wspomnianej już parodii. Ale M. Szyrocki wraz z pisarzem wyszli podczas wcześniej zaplanowanej przerwy, co uchroniło ich przed krępującym wystąpieniem, które nb. nie wywołało niemalże żadnej dyskusji.

Ponieważ jednak publikacja parodii jest pewnym ewenementem w niemieckiej historii literatury lat powojennych i została w roku 2006 wznowiona, a także wydana w roku 2011 w wersji zdigitalizowanej, ponieważ jest szerokim kręgom germanistów w Polsce niemalże nieznana, chcę za jedną ze stron internetowych przytoczyć tezy do pięciu rozdziałów. Klaus Bertold²¹, który omówił wznowienie parodii, jest zdania, że wyjawienie przynależności pisarza do Waffen-SS miało wpływ na jej wznowienie, oraz to, że była w księgarniach już dostępna, zanim powieść *Die Rättin* została oddana do dystrybucji. Wznowienie zostało wzbogacone o biografię pisarza i – dla skontekstualizowania parodii – spis zawartości powieści G. Grassa. Recenzent uważa, iż w niektórych fragmentach parodia przewyższa lekkością, elegancją

²⁰ Uczestniczyli niemalże wszyscy polscy germaniści-literaturoznawcy ze stopniem doktora, około 50 osób.

²¹ www.geowis.de/product_info.php?products_id=239 [stan z 12.10.2014].

i dosadnością, która miała doprowadzić pisarza w redakcji wydawnictwa *Szczurzy* do niesłychanej furii i która wobec porównania dwóch inauguracyjnych zdań staje się zrozumiała:

„Na gwiazdkę chciałem dostać szczura!” – tak rozpoczyna się powieść.

„Na gwiazdkę życzyłem sobie pisarza jako prezent” – tak rozpoczyna się parodia.

Można stwierdzić, że G. Grass sympatią do tego gryzonia, a przede wszystkim *Szczurzy*, dał prześmiewcom znakomity pretekst do tej parodii, która ukazała się – to także ewenement w niemieckiej historii literatury – przed samym dziełem literackim²².

Parodia składa się z pięciu rozdziałów²³. W pierwszym rozdziale na gwiazdkę spełnia się wspomniane już życzenie, Grass jest dość zdeprimowany, Noam nie chce przyjąć do Arki pisarzy, trzy feministki są strapione smutnymi myślami, szczury zostają obronione, stary znajomy przychodzi z odwiedzinami, a jeden ze szczurów zostaje astronautą. W drugim rozdziale wisimy na Kreuzberger Berg²⁴, Grupa 47 obraduje²⁵, jeden z Turków poznaje na wylot pisarza, Rumpelstilzchen²⁶ daruje komuś program komputerowy, redakcja Emmy²⁷ wybiera „chauvi”²⁸ miesiąca, a Grass jest mocno zdeprimowany. W trzecim rozdziale prostytutka rozprawia o oświacie, a Udo Lindenberg²⁹ i Gianna Nannini³⁰ śpiewają, Grass w dalszym ciągu jest zdeprimowany, niektóre kobiety zamykają swoją waginę, dziewczyna naprawia łódź składakową, grupie tłumaczy przegląd tygodnia, a astronauta choruje na biegunkę. W czwartym rozdziale odbywa się socjaldemokratyczne pranie, mowa jest o jakiejś produkcji wideo, Grass opowiada bajkę i niesamowicie rośnie, kobiety ratują się, wsiadając do kajaka, szczury usuwają bezdomność, a prom Discovery startuje na księżyc. W piątym rozdziale odbywa się wschodniopruskie party, a Grass schodzi do nas³¹, astronauta się buntują, nowa wielka koalicja zostaje uniemożliwiona, łódź podwodna wylawia kobiety z morza, Atlantis³² wynurza się z morza, a letnie święto Kanclerza Federalnego zamienia się w święto szczurów.

²² www.vitovoneichborn.de/index.php?option=com_content&view=article&id=126:ratte-qgrassq&catid=31:texte&Itemid=61 [stan z 12.10.2014].

²³ www.abebooks.com/servlet/SearchResults?ds=5&fe=on&isbn=9783821818504&n=100121503&sortby=1&cm_sp=mbc-_9783821818504_-_filter [stan z 12.10.2014].

²⁴ Jest to nawiązanie do dzielnicy Berlina Kreuzberg.

²⁵ Członkiem tej grupy był także Günter Grass.

²⁶ Jest figura z baśni niemieckiej (także w zbiorze braci Grimmów), która rzekomo ze słomy przędła złoto.

²⁷ Tytuł niemieckiego czasopisma kobiecego, redagowanego przez Alice Schwarzer (www.emma.de).

²⁸ Tak określa się osobę, której wydaje się, iż jest znacznie ważniejsza od innych, na ogół jest wyrazem męskiego szowinizmu (patrz de.wikimannia.org/Chauvi [stan z 12.10.2014]).

²⁹ Nazwisko niemieckiego muzyka rockowego.

³⁰ Włoska autorka tekstów rockowych i popularna piosenkarka rockowa.

³¹ W sensie „na nizinie”.

³² Wspomnienie legendarne kontynentu.

Nie sposób w tezewej prezentacji parodii oddać jej językowego waloru, dowcipu, lekkości, elegancji i jednocześnie dosadności. Nie można się także dziwić G. Grassowi, że parodią był poirytowany w najwyższym stopniu. To G. Grass jest głównym bohaterem parodii, a niezmiennie towarzyszy mu szczur. Ale mimo tych uszczypliwości, drwin i okresowej nagonki, pisarzowi nadano w roku 1991 tytuł *doktora honoris causa* Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w roku 1993 Uniwersytetu Gdańskiego, a w roku 1999 nagrodę literacką Nobla. W uzasadnieniu decyzji, które przypomniła germanistka z Uniwersytetu Śląskiego Grażyna Barbara Szewczyk³³, podkreślono, że

dał on literaturze niemieckiej, po latach językowego i moralnego zniszczenia, nowy początek [...]. W *Blaszanym bębenku* podjął wielkie zadanie zrewidowania historii swojego czasu, wydobywając na wierzch to, co zaklamane i zapomniane [...]. Jego twórczość jest dialogiem z ogromnym dziedzictwem niemieckiej kultury, prowadzonym ze wstrzemięźliwą miłością.

Germanistka śląska przypomina, że reakcje niemieckiej krytyki „były raczej oszczędne w słowach i chłodne”, a niemalże stały oponent twórczości pisarza M. Reich-Ranicki podtrzymuje swoją opinię, zarzucając mu „niezdolność do budowania fabuły wokół prawdziwych i intrygujących zdarzeń”. W przeciwieństwie do niemieckiej krytyki literackiej „polscy publicyści i pisarze powitali werdykt Szwedzkiej Akademii z ogromną radością”. Niemal we wszystkich polskich gazetach pojawiły się wzmianki o związkach pisarza z Gdańskiem, jego kaszubskich korzeniach, fascynacji polską historią i kulturą i jego zaangażowaniu na rzecz niemiecko-polskiego porozumienia. Autorka tej relacji zacytowała również opinię innego laureata literackiej nagrody z roku 1980 Czesława Miłosza:

Grass, gdańszczanin, doskonale zdaje sobie sprawę z tego, co stało się w naszym stuleciu. Całe jego pisarstwo jest właściwie związane z krzykiem protestu przeciwko temu, co się stało, wysiłkiem zachowania pamięci o historii. To pisarz bardzo nam bliski w sensie rozumienia tych strasznych wydarzeń. [...] Jego walka jako pisarza polega na mówieniu prawdy swojemu narodowi. Z tego powodu dochodziło do skandali. Nagroda jest triumfem Grassa i przykrością dla jego wrogów!

Jest – być może – naturalną kolejną losu, iż z okazji wyróżnienia Günтера Grassa literacką Nagrodą Nobla cała problematyczność jego twórczości jest okrywana całunem milczenia. Zrozumiałe jest to także dlatego, że dopiero w kilka lat po jej przyznaniu następuje jego wyznanie z roku 2006³⁴ i autobiograficzne spojrzenie na wiek

³³ G.B. Szewczyk, *Nobel dla Grassa*, [w:] www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IL/grass_nobel.html [stan z 12.10.2014].

³⁴ To wyznanie pojawia się po raz pierwszy w rozmowie Franka Schirmachera i Huberta Spiegla z Günterem Grasse: *Warum ich nach sechzig Jahre mein Schweigen breche*, in: FAZ Frankfurter Allgemeine Zeitung z 16 sierpnia 2006. Na de.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCnter_Grass#cite_note-41 spora dokumentacja głosów prasowych. Siegają one nawet do żądania zwrotu Nagrody Nobla.

dwudziesty³⁵. Nie wiadomo, jakby się jego życie potoczyło, gdyby to wyznanie nastąpiło o kilka lat wcześniej.

Namiastką takiego scenariusza może być rysunek pisarza zatytułowany *Szczur, o którym mi się śniło...*, który czai się. Z bardzo czytelnym podpisem rysownika. A rysunek to nie kalambur, czy wręcz opowieść o rzeczywistym śnie, to jedynie etykieta na butelce wina wyprodukowanego w Hiszpanii w regionie Navarra. Butelka kosztuje jedynie niespełna 10 euro – chyba niewiele jak na szczurzy trunk.

Spróbujmy przy najbliższej okazji podnieść puchar w toaście za pisarza wraz z jego przyjacielem Oskarem.

Bibliografia

- Beutin W., *Der Fall Grass – ein deutsches Debakel*, Peter Lang, Frankfurt a.M. 2008.
- Ciemiński, *I szukam ziemi Polaków*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1989.
- Ciemiński R., *Kaszubski werblista*, Wydawnictwo „Tower Press”, Gdańsk 1999.
- Fac B., *Günter Grass przyjaciel z ulicy Lelewela*, Oficyna Czac, Gdańsk 1999.
- Gesche J., *Aus zweierlei Perspektiven... Zur Rezeption der Danziger Trilogie von Günter Grass in Polen und Schweden in den Jahren 1958–1990*, „Acta Universitatis Stockholmiensis” 61, Stockholm 2003.
- GG's *Trommeln für die Milchsuppe á la Großmutter!*, [w:] *Günter Grass – Bürger und Schriftsteller*, red. N. Honsza, I. Światłowska, ATUT, Wrocław – Dresden 2008.
- Grass G., *Beim Häuten der Zwiebel – Erinnerungen*, Steidl Verlag, Göttingen 2006.
- Grzybowski J., Mroczkiewicz M., Rybicki L., *Günter Grass: bibliografia polska za lata 1958–2000*, Polnord-Oskar, Gdańsk 2000.
- Honsza N., *Grass – Biografia*, Polnord-Oskar, Gdańsk 2014.
- Honsza N., *Günter Grass – Werk und Wirkung*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1987.
- Honsza N., *Prowokacje literackie – Literatur als Provokation*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994.
- Honsza N., *Skieżce zum Porträt*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
- Honsza N., *Günter Grassa portret własny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Honsza N., *Günter Grass – Szaman literatury niemieckiej*, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych, Łódź 2008.
- Janion M., *Günter Grass i polski Pan Kichot*, Wydawnictwo słowo-obraz-terytoria, Gdańsk 1999.

³⁵ G. Grass, *Beim Häuten der Zwiebel – Erinnerungen*, Steidl Verlag, Göttingen 2006.

- Janion M., *Obraz polskości u Grassa – Hak w ścianie*, [w:] *Trzy eseje*, red. M. Janion, B. Fac, Z. Watrak, Wydawnictwo im Joachima Lelewela, Gdańsk – Göttingen 1997.
- Koczy K., *Mała pochwała wielkiego Grassa*, Wydawnictwo Foka, Szczecin 1999.
- Łatkowska M., *Günter Grass i polityka*, Warszawa 2008.
- Piprek J., Ippoldt J., *Słownik niemiecko-polski*, Warszawa 1969.
- Szewczyk G.B., *Nobel dla Grassa*, [w:] źródło: www.opoka.org.pl/biblioteka/I/II/grass_nobel.html [stan z 12.10.2014].
- Światłowski Z., *Gdańska trylogia Güntera Grassa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1982.
- Światłowski Z., *Günter Grass*, Czytelnik, Warszawa 1987.
- Światłowski Z., *Gdańska trylogia Güntera Grassa*, Nordpol-Oskar, Gdańsk 2000.
- www.geowis.de/product_info.php?products_id=239 [stan z 12.10.2014].
- www.vitovoneichborn.de/index.php?option=com_content&view=article&id=126:ratte-qgrassq&catid=31:texte&Itemid=61 [stan z 12.10.2014].
- www.abebooks.com/servlet/SearchResults?ds=5&fe=on&isbn=9783821818504&n=100121503&sortby=1&cm_sp=mbc-_9783821818504_-_filter [stan z 12.10.2014].
- www.de.wikimannia.org/Chauvi [stan z 12.10.2014].
- www.wywrota.pl/literatura/26051-gunter-grass-biografia-norberta-honszy.html [stan z 9.10.2014].